

جای پای سال

بیست مقاله درباره شاهنامه، ادب فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران

جلال خالقی مطلق

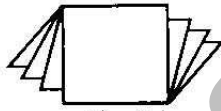
www.ketab.ir

به کوشش مهناز مقدسی - هومن عباسی

همیشه

سرشناسه	خالقی مطلق، جلال، Khaleghi Moulugh, Dalal
عنوان و نام پدیدآور	جای پای سالها (بیست مقاله در شاهنامه، ادب فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران)/ جلال خالقی مطلق: به کوشش مهتر مقدسی، هوش عباسپور؛ ویراستاران: سحر صولتی، شیما فکار. تهران: انتشارات همیشه، ۱۳۹۷.
مشخصات نشر	۵۹۲ ص.
مشخصات ظاهری	شابک 978-600-96153-2-2
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه.
عنوان دیگر	بیست مقاله درباره شاهنامه، ادب فارسی، تاریخ و فرهنگ ایران
موضوع	فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق. شاهنامه - نقد و تفسیر - مقاله‌ها و خطابه‌ها.
موضوع	Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh - Criticism and interpretation - Addresses, essays, lectures
موضوع	شعر حماسی - تاریخ و نقد - مقاله‌ها و خطابه‌ها.
موضوع	Epic poetry - History and criticism - Addresses, essays, lectures
شناسه افزوده	فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۳۲۹ق. شاهنامه. شرح.
شناسه افزوده	Ferdowsi, Abolqasem. Shahnameh
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۷ خ ۲ ج ۲ / ۴۴۹۵ PIR
رده‌بندی دیوئی	۸۲۱/۱
شماره کتابشناسی ملی	۵۱۵۷۵۸۷

همیشه

م کتاب	جای پای سال‌ها
نویسنده	جلال خالقی مطلق
به کوشش	بهنا مقدسی - هومن عباسپور
ناشر	انتشارات همیشه
ویراستاران همکار	مریم میرشکاری، شهاب‌الدین، سعید
صفحه‌آرا	مجتبی افروزی
طراح جلد	دالاهو
چاپ	افست گرافیک نوین
لیتوگرافی	تاجیک
صحافی	۵۰۰ نسخه
تعداد	۹۷۸-۶۰۰-۹۶۱۵۳-۲-۲
شابک	

نشانی: تهران، خیابان خرمشهر، خیابان صابونچی، کوچه دهم، پلاک ۴، واحد یک، تلفن: ۸۸۵۱۴۶۱۲-۱۶
پست الکترونیک: hamishepub@gmail.com
کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب برای انتشارات همیشه محفوظ است.
هرگونه استفاده از این اثر مشروط به اجازه کتبی ناشر است.

فهرست

۹.....	مقدمه گردآهیدگان
۱۱.....	مقدمه مؤلف
۱۳.....	ابومنصور محمد بن عبدالرازق
۱۷.....	سنجشی کوتاه میان هُمر و فردوسی
۲۷.....	از شاهنامه تا خداینامه؛ (جستاری دربارهٔ «آخذ مستقیم و غیرمستقیم شاهنامه»)
۲۷.....	یک. مأخذ شاهنامه مدوّن بود
۵۱.....	دو. دربارهٔ شاهنامهٔ ابومنصوری و مأخذ آن
۵۵.....	سه. مأخذ شاهنامهٔ ابومنصوری
۶۳.....	چهار. دربارهٔ یکی از مأخذ شاهنامهٔ ابومنصوری - دربارهٔ «در ختم»
۶۸.....	پنج. مأخذ اصلی شاهنامهٔ ابومنصوری - خداینامه
۱۰۶.....	شش. خداینامه‌نویسی در زمان اشکانیان
۱۱۰.....	هفت. خداینامه‌نویسی در زمان هخامنشیان
۱۲۰.....	پیوست
	فهرست برخی متون از دست‌رفته به پارسی میانه و ترجمه‌های عربی و فارسی آن‌ها و
۱۲۰.....	برخی تألیفات دیگر
۱۷۹.....	یادداشت‌ها
۱۸۷.....	جای رستم، آرش، اسپندیار، گشتاسپ، جاماسپ و اسکندر در خداینامه
۱۸۹.....	الف. رستم
۱۹۸.....	ب. آرش
۲۰۲.....	ج. اسپندیار

- د. گشتاسپ ۲۰۴
- ه. جاماسپ ۲۰۵
- و. اسکندر ۲۰۷
- حاشیه‌ای بر پژوهش خداینامه ۲۱۴
- پادشاهی اسکندر در خداینامه نبود ۲۱۷
- نبرد رستم و فرخزاد با سعد و قاص (حماسه و تاریخ) ۲۲۱
- رستم و اسپند، داستان مشهور از شاهنامه فردوسی ۲۲۹
- یادداشت‌ها ۲۷۵
- بیژن و منیژه و ویس رامین (مقدمه‌ای بر ادبیات پارتی و ساسانی) ۲۸۳
- چکیده داستان بیژن و منیژه ۲۸۳
- چکیده داستان ویس و رامین ۲۸۴
- بیژن و رامین ۲۸۵
- منیژه و ویس ۲۸۷
- دایه ویس و دایه منیژه ۲۹۶
- چند شباهت دیگر ۲۹۷
- دستنویس ناقص مؤسسه کتابخانه و موزه ملی، به تاریخ ساختگی ۶۰۰ ق ۳۱۴
- یک معنی انتزاعی دیگر از «آواز» و گشتگی آن در برخی از نویسندگان و چاپ‌های شاهنامه ۳۲۰
- یک گشتگی بسیار زشت در چاپ‌های شاهنامه ۳۲۷
- آیا زادگاه دقیقی طوس است؟ ۳۳۲
- یادداشت‌ها ۳۴۹
- حافظ و حماسه ملی ایران ۳۵۲
- از گیل شعر تا گُل شعر (نظر نظامی درباره شعر و شاعری) ۳۶۲
- یک ارزیابی کوتاه ۳۷۷

۳۷۹	کتاب‌شناسی تاریخ اداری ایران و چند یادداشت
۳۷۹	الف. درباره تشکیلات دولتی هخامنشیان، پارت‌ها و ساسانیان
۳۸۱	ب. درباره تقسیم‌بندی کشور به ایالات
۳۸۴	ج. خراج
۳۸۶	د. دبیری و پست
۳۸۸	ه. سازمان‌های امنیتی
۳۸۹	و. اصطلاحات اداری - عناوین و القاب
۳۹۳	کاروانی زده شد...
	اسدی طوسی؛ درباره شرح حال اسدی، هویت ممدوحان او، تعیین زمان و مکان تألیف
۳۹۷	کتاب‌الانبیه، مناظرات اسدی
۴۰۱	چند خبر مؤلف
۴۰۳	چند پرسش
۴۰۵	اثبات
۴۰۶	مسمط
۴۱۶	هویت ممدوحان دیگر اسدی
۴۲۱	مناظرات اسدی
۴۲۷	عرب و عجم
۴۳۲	مسلمان و گبر
۴۳۸	شب و روز
۴۴۱	آسمان و زمین
۴۴۵	رُمح و قوس
۴۴۸	توضیحات
۴۴۸	مسمط
۴۵۱	عرب و عجم
۴۶۲	مسلمان و گبر
۴۶۳	شب و روز
۴۶۳	آسمان و زمین
۴۶۵	رُمح و قوس
۴۶۶	چند توضیح دیگر
۴۷۰	ادب
۵۱۳	کاوشی در آنا‌بسیس

۵۱۴.....	۱. آبادی دهات ایران و انیران.....
۵۱۷.....	۲. شهرهای بزرگ و زیبا.....
۵۱۷.....	۳. یک شهر متروک.....
۵۱۸.....	۴. کنده و دیوار ماد.....
۵۱۹.....	۵. گستره خاک ایران.....
۵۱۹.....	۶. زبان پارسی.....
۵۲۰.....	۷. پرچم شاهنشاه ایران.....
۵۲۰.....	۸. پول ایران.....
۵۲۰.....	۹. هدیه و زیور و جامه ایرانی.....
۵۲۱.....	۱۰. پایکون و پایکوبی ایرانی.....
۵۲۳.....	۱۱. اسب اسی و ایرانی.....
۵۲۳.....	۱۲. رزم‌افزارها و آرایش سپاه و شیوه جنگ.....
۵۲۶.....	۱۳. روسپیان در سپاه.....
۵۲۷.....	۱۴. به اسارت بردن رزم.....
۵۲۷.....	۱۵. امردبازی.....
۵۲۷.....	۱۶. مسابقه و جایزه.....
۵۲۷.....	۱۷. رکاب‌گیر پادشاه.....
۵۲۸.....	۱۸. اسطوره یا تاریخ؟.....
۵۲۹.....	۱۹. نفی بلد و پناهندگی.....
۵۲۹.....	۲۰. پیمان و سوگند.....
۵۳۱.....	۲۱. فال و خواب و قربانی.....
۵۳۵.....	۲۲. رفیق‌های کوروش.....
۵۳۷.....	۲۳. منش کوروش.....
۵۴۵.....	زیبایی کمال مطلوب در زن در فرهنگ ایران.....
۵۶۳.....	نمایه.....

مقدمه گردآورندگان

کتاب جاء پای سال‌ها اولین مجلد از مجموعه مقالات استاد دکتر جلال خالقی مطلق است. این کتاب شامل مقالاتی است که طی سال‌ها در نشریات و دانشنامه‌ها منتشر شده و گردآورندگان این مجموعه افتخار داشتند که آن‌ها را یکجا منتشر کنند. انتخاب و دسته‌بندی و ترتیب مقاله‌ها برای هر مجلد به انتخاب خود استاد بوده است، با این هدف که تنوعی از مقالات شاه‌مطهری، نسخه‌شناسی، و ادب‌پژوهی در هر مجلد قرار گیرد. مقالات این مجموعه با اصل آن‌ها در مواردی تفاوت دارد؛ زیرا استاد مقالاتی را که سال‌ها از انتشار آن گذشته بود برای چاپ جدید اصلاح و ویرایش کردند و گردآورندگان نیز، با اجازه و راهنمایی ایشان، صورت ویراسته را، به ترتیبی که شرح خواهیم داد، اصلاح کردند:

بیشتر مقاله‌هایی که پیش‌تر در دانشنامه‌ها منتشر شده بود ناگزیر، به سیاق مقالات دانشنامه‌ای، فاقد بیت‌های شاهد بود و در آن‌ها فقط به شماره یا شماره‌های بیت‌ها ارجاع داده شده بود. در مجموعه حاضر، برای حفظ استقلال کتاب و سهولت مطالعه خواننده، در آن مقاله‌ها، بیت‌هایی که در جای جای متن بدان ارجاع داده شده، عیناً از آخرین چاپ شاهنامه، به تصحیح استاد خالقی مطلق، نقل شده است.

مقاله‌ها در نشریات و دانشنامه‌های گوناگون منتشر شده بود و به لحاظ نحوه ارجاع و استناد و کتاب‌شناسی تفاوت داشت. سعی کردیم که همه عناصر استنادی و کتاب‌شناختی در مجموعه حاضر به روشی مشابه و یکدست باشد.

اسامی اشخاص و فصل‌های شاهنامه را، جز در نقل بیت از دیگر شاهنامه‌ها، مطابق آخرین چاپ شاهنامه استاد اصلاح کردیم؛ همچون دیباجه، کیومرث، سوداوه، سیاوخش، کرشاسپ، اسپندیار، هفتخان، ...

نحوهٔ ارجاع به شاهنامه در این مجموعه چنین است که اگر «پ» بعد از عدد آمده باشد (۱۲ پ)، منظور پی‌نویس بیت ۱۲ است. اما اگر «پ» پیش از عدد باشد (پ ۱۲)، منظور پی‌نویس شمارهٔ ۱۲ در آن صفحه است.

در مقالاتی که به نسخه‌بدل‌ها ارجاع داده شده، نسخهٔ هشت‌جلدی (پیرایش نخستین) را اساس کار قرار دادیم و در ارجاع نیز آن را مشخص کردیم؛ مثلاً: (پیرایش نخستین: هشتم ۱۲۸/ پ ۱۲).

در مواردی که ارجاع به شاهنامهٔ تصحیح دکتر خالقی مطلق است، از ذکر کلمهٔ «شاهنامه» پرهیز کرده‌ایم.

رسم‌الخط و حاکه‌گذاری مصرع‌ها و بیت‌های نقل‌شده از شاهنامه مطابق رسم‌الخط چاپ چهارجایی است، جز «هی» که آن را همه‌جا در متن اشعار به شکل «ه» نوشته‌ایم.

برای گردآوری، دسته‌بندی و اصلاحات چندین‌بارهٔ مقالات زمانی طولانی صرف شد و وسواس ما بر این کار افزون شد. هدفی که برای انتشار این مقالات ارزشمند از این استاد گرانمایه بر خود احساس می‌کردیم موجب مباهات ما بود و هم زمینهٔ آموختن و آموزاندن به همکاران مجموعه.

برای این کتاب، بیش از هر چیز باید بی‌اندازه خردان خرد استاد باشیم که، با صبر و حسن‌نظری ماندشان، ما را همراهی کردند تا این کتاب به شکل کنونی انتشار یابد.

شایسته است از همکارانی که در این مجموعه سهمی داشتند سپاس‌گزاری کنیم: خانم سحر صولتی در تفکیک و اصلاح مقالات وقت فراوانی صرف کرد، خانم مریم میرشکاری که مطابقت اشعار را با ویراست جدید شاهنامه به عهده داشت، خانم شیما فکار که با دقت تمام نمونه‌های آخر را بازبینی کرد و در تهیهٔ نمایه همکاری کرد، خانم‌ها سمیه حسنی و الهه صداقتی که برای تدوین نهایی و انتشار آن در بخش اجرایی زحمات فراوانی کشیدند.

امید است انتشار دیگر آثار این مجموعه به‌زودی محقق شود.

مهناز مقدسی - هومن عباسپور

مقدمه مؤلف

چندی بود که برخی از خواستاران مقالات ناچیز این بنده از او می‌خواستند تا دو مجموعه گل رنج‌های کهن و سخن‌های دیرینه را که چندسالی نایاب بودند، تجدید چاپ کند و شمار دیگری از مقالات خود را نیز در مجموعه‌ای عرضه نماید. نگارنده خرسند است که اندک به یاری خداوند با تقدیم مجموعه حاضر و دو سه مجموعه دیگر که به‌زودی انتشار خواهد یافت، به بخشی از خواسته خواستاران این مقالات پاسخ می‌دهد.

هنگام بازخوانی این مقالات، نگاه عبارات و جملاتی از آنچه قبلاً چاپ شده بود، زده و یا بر متن افزوده گشته است. به‌ویژه هنگام بازخوانی مقالاتی که در دانشنامه‌ها انتشار یافته بود، ضروری می‌نمود که برخی شواهد که تنها به ذکر نشانی آن‌ها بسنده شده بود، در چاپ مجدد در این مجموعه همایون نقل شوند. این کار طبعاً تغییراتی در متن مقالات ایجاد می‌کرد که به نوبه خود کار ریراش و تایپ آن‌ها را دشوار می‌نمود که خوشبختانه به همت بانو سحر صولتی و دیگر خواستاران انجام گرفت. نگارنده از این بابت خود را وامدار ایشان می‌داند. همچنین پس‌گزارم از مدیران نشر همیشه، بانو مهناز مقدسی و آقای هومن عباسپور که انتشار مجموعه مقالات نگارنده را در برنامه نشر خود پذیرفتند. گردآورندگان مجموعه با صرف وقت یک نمایه عام برای این مجموعه تهیه نمودند و با این کار رنج خواننده را در جست‌وجوی مطالب سبک‌تر و وام امتنان مرا سنگین‌تر کردند.

جلال خالقی مطلق

هامبورگ، فروردین هزار و سیصد و نود و هفت خورشیدی